

М.А. Гендельманның 110 жылдығына арналған «Сейфуллин оқулары – 19» халықаралық ғылыми - практикалық конференциясының материалдары = Материалы международной научно-практической конференции «Сейфуллинские чтения – 19», посвященной 110-летию М.А. Гендельмана». - 2023.- Т. I, Ч. IV. – Б. 195-199.

ӘОЖ 630*524.4

«КӨЛСАЙ КӨЛДЕРІ» МЕМЛЕКЕТТІК ҰЛТТЫҚ ТАБИҒИ ПАРКІНДЕГІ ТУРИСТІК МАРШРУТТАРДЫҢ РЕКРЕАЦИЯЛЫҚ КӨРСЕТКІШТЕРІН ТАЛДАУ

Т.Қ¹. Атамбай 2-курс магистранты

Р.С.¹ Ахметов директор

Д.А¹. Досманбетов жетекші ғылыми қызметкер, PhD доктор

Ж.С.¹Дукенов., аға ғылыми қызметкер

Ж.К¹. Рақымбеков аға ғылыми қызметкер

А.Н Бектурганов., ғылыми қызметкер

Е.М¹.Каспақбаев ғылыми қызметкер

М.А. Уашев., кіші ғылыми қызметкер

¹«С.Сейфуллин атындағы Қазақ агротехникалық зерттеу университеті»

Астана қ.

"Ә.Н. Бөкейхан атындағы ҚазОШАҒЗИ" Алматы филиалы, Алматы қ.

Қазіргі уақытта отандық және шетелдік басылымдарды талдау «табиғатты рекреациялық пайдалану» ұғымы ғылыми және публицистикалық әдебиеттерде, заңнамалық актілер мен басқару құжаттарында кеңінен қолданыла бастағанын көруге болады [1-6].

Табиғатты рекреациялық мақсатта пайдаланудың заманауи түсіндірмесі сонымен қатар, осы тұжырымдаманың мазмұнын түсіндірудің екіұшты және сараланған тәсілдерін көрсетеді. Осылайша, табиғатты ұтымды пайдалануды адамның табиғи ресурстар мен жағдайларды рекреациялық мақсатта пайдалану саласы ретінде де, ғылыми бағыт ретінде де қарастыруға болады [5].

Рекреациялық мақсатта табиғатты пайдалану бірнеше маңызды функцияларды орындайды: әлеуметтік-биологиялық, экологиялық және экономикалық. Табиғатты пайдаланудың бұл түрі бірқатар ішкі жүйелерден тұратын біртұтас жүйе ретінде қарастырылуы керек. Табиғатты пайдалануды жіктеу, рекреацияның негізгі бағыттары мен түрлері, туристік-рекреациялық әлеуетті бағалау және рекреациялық қызметті басқару ең маңызды блоктар болып саналуы керек [1].

Қазақстанда туризмді дамытудың үлкен мүмкіндігі бар. Оған негізінен аймақтың геополитикалық жағдайы, яғни халықаралық туристік және саудалық ағындардың осы территория арқылы өтуі, саяси тұрақтылық, елдегі көптеген табиғи ландшафтының, архитектуралық, тарихи-мәдени рекреациялық ресурстардың алуан түрлігі себеп.

Басқа да ұлттық бақтардың екі жаққа да пайдасы бар бұл бағытын біртіндеп «Көлсай көлдері» мемлекеттік ұлттық табиғи паркі орманды рекреациялық пайдалануды ұйымдастыру жүзеге асырылуда.

Адамдардың денсаулығы, олардың қызықты демалуы – мемлекет қамтамасыз ететін міндет. Президенттің 2030 жылға дейінгі бағдарламасын көптеген қоғамдық ұйымдар мен бірлестіктер, еңбек ұжымдары қолдап отыр. Мұнда денсаулықты сақтай отырып, адамдардың дұрыс тынығуына мемлекет тарапынан шаралар жасауға қарастырылған. Себебі өзара жәрдемдесу арқылы табиғат пен адамның тіршілік етуін қамтамасыз етуге болады.

Және осы істе адамның табиғатқа кері әсерін шектейтін және өзара тиімді орманды пайдалану тәсілі – ұйымның туризмді заңды, әрі технологиялық негізделген шараларды жүргізуді ұйымдастыру болып табылады.

Ұлттық парк аумағында бүгінгі күнге 5 туристік маршрут және 2 туристік соқпақ жұмыс істейді.

«Саты ауылы-Қайыңды көлі» №1 туристік маршруты. Қашықтығы – 11 км. Жылдық рекреациялық сиымдылық - 21000 адам. Қозғалыс жасау түрі бойынша: аралас. (автокөлікпен , жаяу және атпен), қолданыс уақыты бойынша: жыл бойы, ұйымдастыру нысаны бойынша: Жеке және топтық.

Маршрут толықтай абаттандырылған. Маршрут бойында Қайыңды кордоны жанында Бақылау өткізу тоспасы жұмыс істейді. Кордон электр көздеріне қосылмаған.

Кесте 1 - №1 «Саты ауылы-Қайыңды көлі» туристік маршрутын жүріп-өту жоспары

№	Маршрут учаскесінің		Ұзындығы, км	Қозғалыстағы уақыт, сағат	Аялдау уақыты, сағат	Көру алаңы, суретке түсу бекеті
	басталуы	аяқталуы				
1	Саты ауылы	Қайыңды кордоны	8,5	1,5	0	0
2	Қайыңды кордоны	Қайың тоғайы	0,5	0,10	2	3
3	Қайың тоғайы	Қайыңды көлі	2	1	3	4
Барлығы			11	3	5	7

Тоспада арнайы кассир контролер маманы кассалық аппараттармен жұмыс атқарады. Маршрут бойындағы автотұрақ саны – 2 дана. Беседка –5 дана, СГУ дәретхана -3 дана, дәретхана – 12 дана, орындықтар – 10 дана. Қоқыс тастайтын орын – 3 жерде орналасқан қоқыс жәшіктері үлкен - 5 дана. Қоқыс жәшіктері кіші – 10 дана. Көру алаңы – 5 жерде орналасқан. Жол сілтемелер саны – 27 дана, аншлаг – 12 дана, баннер -5 дана.

«Саты ауылы –Саты асуы» №2 туристік маршруты. Қашықтығы – 23 км. Жылдық рекреациялық сиымдылық - 917 адам. Қозғалыс жасау түрі

бойынша: Аралас (автокөлікпен, жаяу және салт атты), қолданыс уақыты бойынша: маусымдық. Ұйымдастыру нысаны бойынша: Жеке және топтық.

Маршрут жартылай абаттандырылған. Маршрут басталар тұста Саты кордоны жанында Бақылау өткізу тоспасы орналастырылған. Бұл жерде кассир контролер маманы маусымдық жұмыс істейді. Кордон электр көздеріне қосылмаған.

Кесте 2 - №2 «Саты ауылы- Саты асуы» туристік маршрутын жүріп-өту жоспары

№	Маршрут учаскесінің		Ұзындығы, км	Қозғалыстағы уақыт, сағат	Аялдау уақыты, сағат	Көру алаңы, суретке түсу бекеті
	басталуы	аяқталуы				
1	Саты ауылы	Саты кордоны	6	0,50	1	1
2	Саты кордоны	Саты сайы	0,6	0,10	1	2
3	Саты сайы	Алиман шыңы	12	3	1	1
4	Алиман шыңы	Екіаша жайл.	2	2	1	1
5	Екіаша жайл.	Саты асуы	2,4	0	0	0
Барлығы			23	6	4	5

БӨТ барлық қажетті құжаттармен қамтамасыз етіледі және кассалық аппаратпен жұмыс атқарады. Маршрут бойында демалыс орындары орналастырылған. Онда демалатын орындар мен автотұрақ орындары, дәретханалар, беседкалар, от жағатан орындар орналастырылған. Автотұрақ орны -2 дана. Беседка –2 дана, дәретхана – 2 дана, орындықтар – 4 дана. Қоқыс тастайтын орын – 1 жерде орналасқан қоқыс жәшіктері 2 дана.

«Төменгі Көлсай көлі -Сарыбұлақ асуы» №3 туристік маршруты. Қашықтығы – 18 км. Жылдық рекреациялық сиымдылық - 25000 адам.

Қозғалыс жасау түрі бойынша: аралас (жаяу және салт атты), қолданыс уақыты бойынша: жыл бойы. Ұйымдастыру нысаны бойынша: Жеке және топтық. Маршрут толықтай абаттандырылған. Маршрутқа дейін Көлсай кордоны жанында Көлсай бақылау өткізу тоспасы жұмыс істейді. Онда төрт кассир контролерлер жыл он екі ай жұмыс атқарады. БӨТ барлық қажетті құралдармен қамтамасыз етілген. Беседка –9 дана, СГУ дәретхана -4 дана, дәретхана – 12 дана, орындықтар – 15 дана. Қоқыс тастайтын орын – 7 жерде орналасқан қоқыс жәшіктері үлкен 13 дана. Қоқыс жәшіктері кіші – 25 дана. Тұрмыстық қалдықтар арнайы техника арқылы аптасына екі рет шығарылады. Көру алаңы – 9 жерде орналасқан. Жол сілтемелер саны – 38 дана, аншлаг – 16 дана, баннер -7 дана.

Кесте 3 - №3 «Төменгі Көлсай көлі -Сарыбұлақ асуы» туристік маршрутын жүріп-өту жоспары

№	Маршрут учаскесінің		Ұзындығы, км	Қозғалыстағы уақыт, сағат	Аялдау уақыты, сағат	Көру алаңы, суретке түсу
	басталуы	аяқталуы				

						бекеті
1	Төм.Көлсай көлі	Көлсай өз. сағасы	1,5	1	1	2
2	Көлсай өз. сағасы	Батан сайы	0,5	0,5	-	1
3	Батан сайы	Ирек жол	3	1	1	1
4	Ирек жол	Орт. Көлсай көлі	2	1	2	2
5	Орт.Көлсай көлі	Жоғарғы Көлсай көлі	4	1,5	2	2
6	Жоғарғы Көлсай көлі	Сарыбұлақ асуы	7	0	0	0
Барлығы			18	5	6	8

«Күрметі ауылы- ортаңғы Көлсай көлі» №4 туристік соқпағы. Қашықтығы – 17 км. Жылдық рекреациялық сыймдылық - 210 адам. Бұл соқпақ Күрметі ауылы мен ортаңғы Көлсай көлі арасында жасалған. Бұл соқпақты негізінен Күрметі ауылына келген туристер мен демалушылар тікелей ортаңғы Көлсай көліне барушылар пайдаланады. Маршрут толық абаттандырылмаған. Маршрут басталар тұста Күрметі бақылау өткізу тоспасы орналасқан. Бұл жерде маусымдық кассир контролер маманы жұмыс атқарады. Кордон электр көздеріне қосылмаған.

Кесте 4 - №4 «Күрметі ауылы- ортаңғы Көлсай көлі» туристік соқпағын жүріп-өту жоспары

№	Маршрут учаскесінің		Ұзындығы, км	Қозғалыстағы уақыт, сағат	Аялдау уақыты, сағат	Көру алаңы, суретке түсу бекеті
	басталуы	аяқталуы				
1	Күрметі ауылы	Қайың тоғайы	7	1	30 мин	1
2	Қайың тоғайы	Бесмойнақ асуы	7	1	30 мин	1
3	Бесмойнақ асуы	Ортаңғы көлсай көлі	3	1	30 сағ.	1
Барлығы			17	3		3

«Күрметі ауылы- Қыземшек тауы» №5 туристік соқпағы. Қашықтығы – 24,3 км. Жылдық рекреациялық сыймдылық - 210 адам.

Қозғалыс жасау түрі бойынша: аралас (жаяу және салт атты); қолданыс уақыты бойынша: маусымдық; ұйымдастыру нысаны бойынша: топтық;

Бұл соқпақ Күрметі ауылынан басталып Талды сайы арқылы жүреді. Талды кордоны жанында маусымдық бақылау өткізу тоспасы орналасқан. Кордон электр желісіне қосылмаған.

Кесте 5 - №5 «Күрметі ауылы- Қыземшек тауы» туристік соқпағын жүріп-өту жоспары

№	Маршрут учаскесінің		Ұзындығы, км	Қозғалыстағы уақыт, сағат	Аялдау уақыты, сағат	Көру алаңы, суретке түсу бекеті
	басталуы	аяқталуы				
1	Күрметі ауылы	Шелек өзені аңғары	2,2	1	0,15	0
2	Шелек өзені аңғары	Талды өзені аңғары	3,5	1,5	0,20	0
3	Талды өзені аңғары	Тау панажайы	13,6	7,2	2	1
4	Тау панажайы	Қыземшек тауы	5	6	2	1
Барлығы			24,3	15,7	4,35	2

Соқпақ жартылай абаттандырылған. Соқпақ бойымен жүру кезінде Талды өзенін 5-6 жерден кесіп өту қажет . бұл жерлерде көпірлер тозып кеткендіктен, жаяу жүргіншілерге арналған көпірлер жасау қарастырылған. Абаттандыру жұмыстарын жүргізу үшін үкіметтік емес «Авалон» ұйымы демеушілік жасап барлық қажетті материалдар жеткізілді. Маршрут толық абаттандырылмаған.

«Кіші Өрікті сайы- Мәжі көлі» №6 туристік маршруты. Қашықтығы – 6 км. Жылдық рекреациялық сиымдылық - 2000 адам. Қозғалыс жасау түрі бойынша: аралас (жаяу және салт атты); қолданыс уақыты бойынша: маусымдық; ұйымдастыру нысаны бойынша: топтық;

Бұл маршрут бас жоспарға сай туристер мен демалушылардың сұранысына орай 2018 жылы төлқұжаты жасалып, 2019 жылы ОШЖДК арқылы бекітілді. Биылғы жылы абаттандыру жұмыстары қолға алынады. Маршруттың басталар тұсында Өрікті демалыс орны орналасқан. Ол жерде демалушыларға арналған түнемелік орындар мен шатыр тігетін орындар, әжетханалар қарастырылған. Маршруттың ақырғы нүктесінде Мәжі кордоны орналасқан.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Глебова, И. А. Рекреационное природопользование Кавказа [Текст]: / И. А. Глебова, М. А. Нечипуренко, В. С. Сокольникова // Научный журнал, Молодой ученый. - №6 (453). - 2023. - С.130-133.
2. Исаченко Т. Е. Рекреационное природопользование [Текст]: Учебник для вузов / Т. Е. Исаченко, А. В. Косарев. - М.: Изд-во Юрайт, 2020. – 268 с.
3. Жердев В.Н. Бассейновый подход к организации рекреационного природопользования в регионах [Текст]: / В.Н. Жердев, Т.В. Зязина // Научный журнал Известия ТРТУ. – 2004. - №5(40). – С.190-194.

4. Винобер А.В. Рекреационное природопользование: ресурсы, потенциал и перспективы / А.В. Винобер // Научный журнал Экономика биосферы: теория и практика. – 2019. - №3(12). – С. 42-47.
5. Ханова А.И. Теоретические аспекты рекреационного природопользования [Текст]: Материалы XI Международной научно-практической конференции. «Экология и природопользование: прикладные аспекты» / А.И. Ханова. – Уфа, 2021. – С.189-192.
6. Martinez-Perez A et al. Eco-innovation antecedents in cultural tourism clusters: External relationships and explorative knowledge [Текст]: Innovation: Management, Policy & Practice / A. Martinez-Perez. – 2015. - №1. - 2015. – P. 41-57.